

Б. А. Рыбаков.
Русское прикладное
искусство X—XIII веков.
Изд-во «Лавра». Л., 1971.

Серед ілюстрованих видань привертає увагу альбом, присвячений давньоруському прикладному мистецтву. Автор супровідного тексту, визначний дослідник історії та культури Київської Русі академік Б. О. Рыбаков поставив перед собою складне завдання: у невеликій за обсягом книзі дати історичну і художню характеристику великої кількості пам'яток. Аналізуючи розвиток прикладного мистецтва X—XIII ст. на східнослов'янських землях, Б. О. Рыбаков вибрав найбільш доцільний шлях панорамного огляду матеріалу.

Вперше в радянській історичній науці й мистецтвознавстві Б. О. Рыбаков у фундаментальному узагальнюючому дослідженні «Ремесло древней Руси» та в серії статей,

опублікованих в 60-х роках, дав глибокий аналіз семантики орнаменту і образів середньовічного мистецтва. І зараз наукова громадськість зобов'язана Б. О. Рыбакову виходом у світ нового альбому, де приділена велика увага сюжетам зображень, на відміну від книг А. С. Гущина та Г. Ф. Корзухіної, присвячених матеріалам з скарбів X—XIII ст. Особливо уважно Б. О. Рыбаков розглядає групи пам'яток або окремі зразки, що, на його думку, найбільш яскраво відображають основні явища давньоруського мистецтва. Так, чимало рядків присвячено розкриттю змісту тератологічної орнаментики шедевра — срібної сковки рога з поховання знатного воїна в Чернігові (X ст.).

Розглядаючи наступний етап — XI—XIII ст., автор вказує на специфіку мистецтва села й міста. Однією з причин, яка зумовила їх відмінність, Б. О. Рыбаков вважає велику кількість архаїзмів у традиційних виробках сільських ремісників. Він підкреслює язичеську символіку прикрас сільського одягу і пріоритет магічного начала в їх семантиці. Мистецтво давньоруського міста Б. О. Рыбаков поділяє на дві категорії: мистецтво мешканців посаду, з одного боку, та боярсько-князівської верхівки — з другого. Безперечною заслугою автора є твердження про стилістичну і сюжетну єдність не тільки обох цих категорій, а й усіх інших, включаючи прикраси, начиння, книжкову орнаменту, архітектурну декорацію.

Подаються окремі види художньої продукції міста та пам'яток (парадна зброя, церковні речі, браслети-наручні, колти та ін.). Слушно стверджуючи наявність багатьох «загальносередньовічних» образів у прикладному мистецтві, автор підкреслює, що цікавим є давньоруське осмислення цих сюжетів та причини їх запозичення. Відчувається глибока впевненість Б. О. Рыбакова у тому, що, коли б нове мистецтво не

асимілювало образи язичеського минулого, неможливою була б глибока постизація кращих образотворчих пам'яток.

На думку Б. О. Рибакова, язичеське світосприйняття пронизувало все тогочасне життя давньоруського суспільства і, зокрема, впливало на символіку більшості сюжетів прикладного мистецтва. Велике значення має встановлений Б. О. Рибаківим факт зміни язичеських сюжетів християнськими на речах однієї категорії. Автор переконливо доводить, що в свідомості людей XII ст. імена перших руських святих Бориса і Гліба пов'язувалися з культом родючих сил. Цей висновок обґрунтовується не лише генезисом образів та їх символіки, а й зв'язками між сюжетами, що розкриває загальну ідею твору та його емоційне забарвлення.

Ключ до сриймання семантики давньоруського прикладного мистецтва Б. О. Рибаків бачить у тому, що більшість орнаментальних мотивів була магічно-охоронною і пов'язувалася з ідеєю родючості, яка виявилася у прославленні життєдайної сили природи і, особливо, рослинного світу. Б. О. Рибаків справедливо вважає, що і церковне декоративне мистецтво було пройняте стародавніми язичеськими елементами: «Язичеські сюжети доповнювали, з точки зору давньоруської людини християнську символіку» (стор. 75).

Слід відзначити велику роботу, проведену автором на добору ілюстрацій. Загалом у альбомі 99 чорно-білих і 62 кольорових фото, виконаних М. Успенським. На них представлено кілька сотень пам'яток прикладного мистецтва, починаючи з другої половини X і до середини XIII ст. Позитивною рисою ілюстративного матеріалу є застосування макрозйомки. Так, кольорова фотографія № 48 — деталі діадьми з скарбу, знайденого поблизу Сахнівки, де зображено сцену вознесіння Александра Македонського, дає змогу розглянути деякі риси краще, ніж при візуальному вивченні пам'ятки. Те саме стосується серії чорно-білих макрознімків срібних браслетів-наручнів.

Супровідний текст, підписи під ілюстраціями та їх список опубліковано російською і англійською мовами.

Анотована праця, по суті, є першою добіркою, яка охоплює історію давньоруського прикладного мистецтва протягом трьох з половиною століть його існування. Альбом стане у великій пригоді археологам, історикам, етнографам і, особливо, мистецтвознавцям.

Р. С. Орлов